

BOEKBESPREKING

P. J. Roscam Abbing, *Een Goed Gesprek over zielsorg aan mense met innerlijke moeilikheden*, Praktisch Theologiese Handboekjes, Boekencentrum B.V. 's Gravenhage, 1974.

Die boek word geskryf ter wille van pastore uit alle kerke en ter wille van alle Christene wat besig is met die pastoraat (huisbesoek). Hierdie boek is die resultaat van 'n studiegroep wat tien jaar lank te Groningen hulle aandag aan pastorale probleme wy.

Elke pastor worstel voortdurend in sy pastoraat met gesinne of individue wat afwyk van die normale gedragpatroon. In „Een Goed Gesprek” word elf „probleem gevalle” beskryf. Die skrywer gee eers 'n gesprek weer wat tussen so 'n lidmaat en 'n pastor gevoer is, daarna word die probleem en die gesprek ontleed en ten slotte word riglyne gegee hoe die pastorale gesprek in so 'n geval behoort te verloop.

Met die ontvangs van die boek, is hoë verwagtings gekoester t.o.v. die inhoud. Die algemene verwagting was: gesprekke sou opgeteken wees waar die pastor vanuit die Skrif met hierdie mens in nood, te midde van sy konkrete situasie, in gesprek sou tree. Die teendeel gebeur. Gesprekke is opgeteken waar daar weinig sprake is van die Bybelse inhoud, Jesus Christus, die enigste Redder uit sonde en nood, se naam word nouliks vermeld. Die gesprekke verloop suiwer op die vlak van die alledaagse.

Met die nadere ontleding van die gesprekke word 'n klomp materiaal gegee wat besonder nuttig is vir die psigologie en die sosiologie maar nie vir die teologie nie. Hierdie werkwyse word gevolg omdat die skrywer waarskynlik nie oordeel dat die pastoraat verkondiging van die evangelie in die vorm van 'n gesprek is nie. Pastoraat is vir hom 'n gesprek waardeur die lidmaat gevoer word tot „een conditie waaruit hij zelf in vryheid en verantwoordelikheid bij het licht van het Evangelie zijn verdere weg kan kiezen”. (bl. 15). Die Heilige Gees wat alleen vanuit die Woord en d.m.v. die Woord werk, word op die agtergrond geskuif. Die klem val op die mens wat innerlik bevry moet word om weer vanuit eie verantwoordelikheid sy weg deur die lewe te baan. Hierdie bevryding geskied d.m.v. 'n gesprek waar die klem so op die gesprekstegniek geplaas word dat die evangelie uit die ligkring verdwyn. Hier word nie weggewys van die mens na Hom wat die enigste bevryder uit sonde en nood is nie. Die primêre stoornis in die lewe van die mens, nl. sy sonde, word gesien as sekondêr van aard. Die primêre nood word beskryf as die afwyking van 'n bepaalde gedragpatroon wat vanweë bepaalde faktore ontstaan het.

Positief lewer die skrywer 'n bydrae tot die pastoraat deurdat hy ons leer dat alle mense, hoewel hulle baie dinge in gemeen het, tog 'n unieke mens is. Die uniekheid van elke lidmaat bring mee

dat die pastoraat nie sonder meer t.o.v. elke lidmaat in presies dieselfde vorm kon verloop nie. Die uniekheid van elke mens word egter so beklemtoon deur die skrywer dat die gemeenskaplike wat bestaan n.l. dat alle mense verlore sondaars is, wat alleen deur Jesus Christus gered kan word, vergeet word. Die vashou aan lg. stelling gee aan elke pastorale gesprek basies dieselfde inhoud, miskien net telkens 'n ander „stuk“ van die evangelie wat ter sprake kom. Dit bewaar elke pastor om nie te verval in die sosiologie en die psigologie nie. Die inhoud bly dieselfde n.l. die Waarheid van die Skrif, net die vorm verskil. Positief leer die skrywer ons dat die pastorale gesprek eers sinvol kan verloop as die pastor tyd het vir die lidmaat.

— M. J. Beukes

I. G. Wagenaar, **Gemeente Als Gemeenskap, Praktisch Theologiese Handboekjes No. 38**, Boekencentrum N.V. 's Gravenhage, 1973, 103 bladsye.

Soos al die ander werke in hierdie reeks, wil ook hierdie een die huidige praktyk van die kerk beskryf, beoordeel en met nuwe inhoude vul waar dit nodig is. Die fundamentele vraag in hierdie werk draai om die begrip gemeenskap van die gelowiges.

Soos dit enige teologiese, selfs prakties teologiese skrywer betaam, begin Wagenaar by die Skrif. Verskillende Nuwe Testamentiese begrippe, met die begrip „Koinonia“ as die sentrale, word ontleed. Die „Koinonia“ word omskryf as 'n Pauliniese begrip by uitstek. Dit dui in die besonder op die gemeenskap, die saam deel hê van die gelowiges aan „een religieuse grootheid“: God, Christus, die Gees, die geloof, die verkondiging en die diakonaat. Dit is in die eerste plek 'n gemeenskap in die geloof en nie 'n sigbare, geforseerde gemeenskap wat op grond van allerlei sosiale en politiese motiewe tot stand gebring is nie. Uit die gemeenskap aan Christus deur die Heilige Gees vloei die gemeenskap van die Christene onderling voort. Met die beskrywing van lg. is daar allerlei gevare waarteen die skrywer waarsku; veral die hedendaagse tendens om die teologie sondermeer te verpsigoliseer of te versosiologiseer. Kerken wêreldgemeenskap kan nie sondermeer aan mekaar gelyk gestel word nie. Die gemeente is 'n pneumatiese gemeenskap, geskape en in stand gehou deur die Heilige Gees.

Sy sterk teologiese redenasie gee die skrywer indirek prys as hy in die volgende hoofstukke die sosiologiese oorsake van die „gemeenskapskrisis“ gaan stel voor die teologiese: Naas die baie sosiologiese oorsake noem hy nog die volgende: Die hele gemeente is nie meer betrek by die werk van die kerk nie; die kerk se werk is vasgevang in 'n struktuur van monoloog waar die lidmaat nie eers meer geleentheid kry om te antwoord nie, wat sê nog self aan die woord of die daad kom; As hy wel aan die woord of tot die daad wil oorgaan weet hy nie wat sy besondere taak en roeping is nie.

Die erkenning van allerlei sosiologiese faktore sien die skrywer as legitiem by die realisering van die gemeenskap van die gelowiges behalwe „het behoren tot een bepaalde ras“. Waarom juis hierdie spesifieke uitsondering?

In die laaste hoofstuk stel hy verskillende moontlikhede voor tot realisering van die gemeenskap van die gelowiges; Bybelstudiegroepe, besinning- en gespreksgroepe, werkgroepe, diensgroepe, groepspastoraat en huisgemeentes. Hierdie werk moet nie los van die gemeente nie, maar in samehang met die res van die gemeente gedoen word.

Uiteindelik gaan dit vir die skrywer bloot om gemeenskap t.w.v. saam wees en nie meer om gemeenskap in Jesus Christus deur die werking van die Heilige Gees nie. As almal uiteindelik saam verkeer, saam werk en saam sit is daar dan enige iets bereik? Is daar dan een enkele duim gevorder op die weg van die saligheid? Is daar dan iets meer bygedra tot die eer van God? Moet daar noodwendig nuwe metodes gevind word vir die tot standkoming van die gemeenskap van die gelowiges? Is daar meer nodig as die verkondiging van die evangelie?

Die positiewe van hierdie werk, veral in die eerste hoofstuk, weeg swaarder as die negatiewe en kan ons dit aanbeveel.

— M. J. Beukes

F. A. Stroethoff en M. A. van den Heuvel, **Kom o Geest, doorwaai mijn Hof**, J.N. Voorhoeve den Haag 1974, 147 bladsye.

Hierdie boek is 'n bydrae in die dokumentasie oor die charismatiese beweging. Verskillende predikante, dosente in die teologie, en gewone lidmate uit verskillende kerke gee persoonlike getuïenisse van enkelinge en groepe wat met die Heilige Gees gedoop is en daarna wonderbaarlike ervarings beleef het.

Die skrywers wil dit duidelik onder die lesers se aandag bring dat sedert 1960 die charismatiese beweging nie meer net beperk is tot sekere sektariese groepe in sekere lande nie. Die beweging verteenwoordig vandag meer as tienmiljoen aanhangers. Dit groei en bloei in feitlik elke land van die wêreld. Dit kom voor onder Rooms-katolieke, Anglikane, Baptiste en baie ander lidmate wat tot die ou historiese kerke behoort.

Dit is die skrywers se oortuiging dat elke gelowige met die Heilige Gees gedoop moet word. Uit die boek self kry ons nie 'n eenheidsgedagte wat dit beteken om met die Heilige Gees gedoop te word nie. Vir sommige is dit 'n besondere ervaring. Vir ander is dit 'n persoonlike ontmoeting met God, 'n besondere begenadiging om besondere dienste te lewer, 'n totale oorgawe en verbintenis aan Jesus Christus of 'n besondere toerusting om 'n beter getuie van Jesus Christus te kan wees. (Oor die verskillende opvattings

in hierdie verband sien: F. P. Möller, Die Diskussie oor die Charismata soos wat dit in die Pinksterbeweging geleer en beoefen word, Evangelie Uitgewers Braamfontein 1975, bl. 28-41.) Dat al die tekste wat in verband staan met die doop met die Heilige Gees wys op die eenmalige uitstorting op Pinksterdag, is nêrens deur die skrywers opgemerk nie (Sien E. P. Groenewald, Kerkbode 7 Mei 1975).

Die historiese kerke word voortdurend beskuldig dat hulle sekere van die gawes van die Heilige Gees verwaarloos het. Daar word in die besonder verwys na spreek in tale en wondergenesings met enkele verwysings na demone-uitdrying en profesie. Die indruk word gelaat dat spreek in tale en wondergenesings vir hulle die enigste werklike charismata is. Al die ander charismata soos ons dit aantref in Romeine 12, 1 Korinthiërs 12-14 en Efesiërs 4 ontvang feitlik geen plek nie. Die twee genoemde charismata word so opgehemel dat die indruk ontstaan dat dit juis die twee gawes is wat in die Skrif besondere klem ontvang. Noukeurige ontleding van al die charismata in die Skrif, ook noukeurige ontleding van die plek wat die besondere gawes inneem namate die kanon ontplooi en die kerk gevestig raak, toon die teenoorgestelde. Die gawes wat in die Skrif in die besonder beklemtoon word en geteken word as blywend is nie spreek in tale en wondergenesings nie, maar Woordverkondiging, opsig en barmhartigheidsdiens (Sien M. J. du P. Beukes, Die Hervormer, Junie 1975-Augustus 1975). Die gawes wat deur die charismatiese beweging beskou word as doodgewoon en alledaags word juis deur die Skrif geteken as die besondere gawes — besonder in die sin dat God juis dié gawes wil gebruik om mense te roep en mense te bewaar in die geloof, om daarmee sy gemeente op te bou.

Deur middel van persoonlike ervarings wil die skrywers die lesers oortuig. Die gegewens wat langs hierdie weg ontvang word, is besonder insiggewend. Hier word op 'n besondere wyse kennis gemaak met die gedagtes en die leefwêreld van die charismatiese beweging. Dat ervarings nie oortuig nie, maar die Heilige Gees deur middel van die Woord self, weet elke teoloog.

Behalwe die oorbeklemtoning van die spreek in tale en wondergenesings ten koste van die ander gawes van die Heilige Gees, is dit ook opvallend dat die werk van die Heilige Gees deurgaans beklemtoon word ten koste van die werk van die Vader en die Seun. Behalwe in enkele hoofstukke word die verband tussen die Woord en die Heilige Gees, soos uitgedruk deur ds. F. H. Veenhuizen met die woorde „Maar hoe zal de Heilige Geest ons in gedachten brengen wat wij zeggen moeten, hoe zal de Heilige Geest dat kunnen doen, wanneer wij het Woord niet kennen? De Geest wil ons leiden door het Woord van God indachtig te maken, door ons uit de Bijbel een bepaalde weg te wijzen” (bl. 68), nie gehandhaaf nie.

Vanuit reformatoriese opvattinge kan baie kritiek teen die charismatiese beweging gebring word. As reformatoriese teoloë is daar baie in die boek wat bevraagteken kan word. Nieteenstaande al die negatiewe tendense lewer die boek tog 'n positiewe bydrae tot die omvangryke stof wat daar reeds bestaan ten opsigte van charismatiese beweging. Die positiewe is geleë in die feit dat ons hier kennis maak met die volle lengte en breedte van dié beweging soos ons dit vandag aantref, ook aantref in die ou historiese kerke.

— M. J. du P. Beukes

H. Jonker, **En Toch Preken**, Callenbach — Nijkerk 1973, 150 bls., prys R4,70.

Die ingrypende en vinnige ontwikkeling op maatskaplike, teologiese en kerklike gebied in Nederland in die tien jaar tussen 1963 en 1973 het prof. Jonker beweeg om sy „Actuele Prediking“ (uitgegee 1963) grondig te hersien wat die aktuele probleemstelling en uitwerking van die homelitiese gegewens betref. Die titel van die huidige werk „En toch Preken“ gee egter duidelik te kenne wat die uitslag van hierdie hersiening is en dat die grondvisie op die wonder van die verkondiging behou is.

Indringend word ingegaan op die problematiek rondom die prediking waar agtereenvolgens gehandel word oor die **Situasie**, die **Sin**, die **Wese** van die prediking, die **Posisie** van die predikende dienaar, die **Vertolking** wat 'n oorsig oor die geskiedenis van die prediking weergee en dan 'n slothoofstuk oor die **Praktyk** waarin ook enkele praktiese wenke gegee word.

Wat die Situasie aanbetref word aangetoon hoedat die kerkbesoek in Nederland ernstig agteruitgegaan het en dat daar 'n verandering in geestelike instelling teenoor die prediking en kerkdienste ingetree het. Verskillende motiewe wat tot hierdie verskuiwing gelei het word aangedui asook drieërlei nuwe weë wat deur teoloë en sosioloë aangebied word as antwoord op die problematiek. Die vraag word dan behandel in hoeverre **kan**, **mag** en **moet** tegemoetgetree word aan die moderne lewensbesef en denkklimaat van die huidige mens sonder om aan die essensie van die ewangeliëse boodskap te kort te doen. Aanpassing is egter nie die antwoord nie aangesien die godloosheid van die Europese kultuur die kerk voor die keuse soos deur Nietzsche geponeer: Christus of Dionysos, te staan gekom het. Op hierdie dilemma kan daar maar een instelling wees nl. ons kan hy God nie uitkom as ons nie van Hom uitgaan nie. Op hierdie dilemma is daar maar een daad nl. „En toch Preken“.

Oor die Sin en Wese van die prediking word die onderskeid gemaak dat Sin 'n wyer begrip as Wese is en dit omvat. Sin het te doen met die oorsprong, inhoud en doel van die prediking en is gerig op die Waarheid (die Logos) alleen terwyl die Wese gerig is op die werklikheid.

By die posisie van die predikende dienaar word vyf interpolêre relasies aangedui waarin hy hom bevind en waarvan hy noodsaaklikerwys kennis moet neem om verantwoordelik sy taak te kan uitvoer.

Aan die einde van die hoofstuk „Vertolking“ waarin die geskiedenis van die prediking behandel is, word ’n viertal reëls gegee wat die praktiese toepassing in die vertolking is van die interpolêre posisie van die predikende dienaar.

In die slothoofstuk met die opskrif „Praktyk“ gaan dit om die waarskuwing en bemoediging wat die tradisie van die prediking vir die evangeliedienaar inhou. Agt hermeneutiese hooflyne soos dit in die hedendaagse teologiese diskussie na vore kom word kortliks bespreek en die hermeneutiese verheldering en protes wat „Het Getuigenis“ ten grondslag gelê het. Laastens word dan gehandel oor die voorbereiding en uitoefening van die prediking en word ook ’n aantal praktiese wenke aan die hand gedoen.

Met hierdie werk, wat netjies en goed versorg is, het prof. Jonker nog ’n belangrike en waardevolle bydrae gelewer op die vakgebied van die Praktiese Teologie. Hoewel die gedeelte wat handel oor die praktyk miskien ietwat meer uitgebreid kon gewees het, behoort elkeen wat moet preek noukeurig kennis te neem van dit wat in die boek aan die orde gestel word.

— S. J. Botha

A. A. van Ruler, **Over de Psalmen Gesproken**, Callenbach-Nijkerk, 182 bls., prys R5,00.

Hierdie werk, wat die subtitel dra: Meditaties over de Psalmen, bevat 77 oordenkings oor ’n groot aantal Psalms wat deur wyle prof. Van Ruler as oggendoordenkings voor die AVRO — mikrofoon gehou is. Agtien van die oordenkings is oorgeneem uit reeds gepubliseerde werke, terwyl die ander vir die eerste keer in druk verskyn.

Dit is goed dat die weduwee J. A. van Ruler-Hamelink deur die samestelling van hierdie bundel oordenkings nog iets uit die „geestelike“ nalatenskap van wyle prof. Van Ruler, nie alleen bewaar nie, maar ook vir andere ten dienste stel.

By die deurlees van die verskillende oordenkings kom ’n mens telkens onder die indruk van die deurleefdheid en diepsinnigheid wat uit elke stuk spreek. Dit bly egter verkondiging van die Woord, waarin nie die mens nie, maar God en wat Hy gedoen het en doen, in die middelpunt staan.

Die boek, wat netjies en goed versorg is, verdien ook in ons land ’n groot leserskring, nie alleen onder predikante, wat dit by die voorbereiding van hulle preekwerk kan gebruik nie, maar ook onder gemeentelede vir wie Nederlands tog nie so vreemd behoort te wees nie.

— S. J. Botha

A. M. Lindenboom, *In het Uur van Bezinning*. Uitgewery: Bijten en Schipperheijn, Amsterdam 1972. Deel 1: *Geestelijk Arm* (200 blz. prys R3,35). Deel 2: *In Jezus Ingedoopt* (verskyn 1973) 249 blz. prys R3,35.

Hier word in twee boeke deur die Nederlandse Gereformeerde dominee-skrywer 'n blik gewerp op die kerklike situasie in Nederland. Dié twee werke het in 1972 (*Geestelijk Arm*) en in 1973 (*In Jezus ingedoopt*) verskyn. Vanweë verskillende reeds was dit nie moontlik om eerder, by wyse van resensie, hierdie twee werke hier te bespreek nie. Tog is dit, by die lees van hierdie twee boeke duidelik dat, hier in 1975, dié twee boeke nog nie aan aktualiteit verloor het nie en dus nog steeds leersame, insiggewende leesstof bly.

Dit mag miskien gestel word dat vanaf 1960 die afstand tussen die Nederlandse kerklike wêreld en ons kerk al groter geword het. Dit is miskien óók nodig om te sê dat dié groter wordende skeiding nie primêr veroorsaak is deur 'n bewuste keuse van ons kerk nie. Waar dit miskien so was dat ons kerk tot ongeveer 1939-1940 steeds getrag het om die bande met die Nederlandse Hervormde Kerk op teologiese én organisatoriese vlak lewend te hou, het dié beleid ná 1960 (om nou maar 'n datum te noem) verander. By die lees van hierdie twee geskrifte is dit byna so dat 'n gevoel van dankbaarheid opkom omdat ons kerk op 'n betreklike afstand dié vreemdsoortige ontwikkelings in Nederland kon gadeslaan sonder dat dit net so hier afgelaai is. Vanuit die Bybelsreformatoriese teologie, wat hier nog as norm geld, is dit dan ook moontlik om met 'n redelike mate van duidelikheid af te grens teen baie ontwikkelinge in Nederland. Daardie ontwikkelinge wat ontstaan het en kon gedy omdat die kerk daar, vir 'n verskeidenheid van redes, die reformatoriese solo-scriptura beginsel, nie meer wou of kon handhaaf nie. Dit is tog belangrik om ten opsigte van die Nederlandse situasie nié net die opmerkings van Lindenboom te lees nie maar om óók te besef hoe maklik die kerklike lewe kan ontaard as die Bybels-reformatoriese basis, waarop die kerk gebou is, verlaat word.

In die eerste deel, *Geestelijk Arm* behandel Lindenboom dié essensiële elemente wat die kerk moet handhaaf as die kerk sy karakter wil behou. Die eerste element wat hy in hierdie verband neem, is **die leer**. In samehang daarmee behandel hy dan begrippe soos **dwaalleer** (bl. 20); **de vrijzinnigen** (bl. 24); **de midden-orthodoxen en enkel nadeel van de dwaalleer**. Hier wys hy daarop dat die handhawing van die leer 'n eis is wat die Skrif aan die kerk stél en dat die kerk nié anders kán as om 'n onversoenlike houding teen kettery en dwaalleer in te neem nie (bl. 34). Dit is wel ánder soort woorde as wat ons gewoonlik in óns tyd hoor waar ál die klem gelê word op die uitwissing en platvee van alle grense.

Die volgende saak wat na vore kom, is **die belydenis**. In hierdie verband handel hy ook oor die belydende karakter van die Hervormde Kerk (bl. 39) en wys dan daarop dat in dié kerk die verband tussen die belydende kerk en die belydenis so goed as verlore gegaan het (bl. 43). In hierdie verband behandel die skrywer dan ook die so veel gepropageerde eenwording van die Hervormde en Gereformeerde kerke in Nederland. Dan word die posisie van die belydenis in die Gereformeerde Kerk óók ondersoek (bl. 51). In hierdie verband word die teologiese opvattinge van proff. Augustijn' Kuitert en dr. Wiersinga óók behandel. By die behandeling van die opvattinge van hierdie teoloë kom sake soos ontwikkelingshulp, maatskappykritiek, die reg op abortus en dies meer na vore. Al dié sake wat in die kerk na vore gebring word en wat daar die primaat wat die evangelieverkondiging gehad het, wil verdring of volgens die „nuwe insigte“, behóórt te verdring.

Die derde saak wat na vore kom, is die aangeleentheid van die kerklike tug en hy wys daarop dat as die kerklike tug wegval, die kerk weier om die grense te trek tussen waarheid en onwaarheid, evangelie en kettery.

Deur hierdie sake aan te voer wat in die Gereformeerde Kerk in Nederland heelwat onrus werk, neem Lindeboom stelling in téén die moderne „vrysinnigheid“ of, soos mens óók kan sê, die nuwe mode om die Skrifboodskap by die leerstellings van die marxisme, neo-marxisme en sosialisme aan te pas. Sy antwoord op dié kwaad is dat ons tyd roep na 'n indringende studie en begrip van die boodskap van die Bybel én die belydenisskrifte én dat die amptelike vergaderings van die kerk weer die moed sal hê om die dissipline rondom die leer te handhaaf.

In die tweede deel, **In Jezus ingedoopt**, wat in 1973 verskyn het, behandel Lindeboom die huidige toestand vanuit die hoek van **die doop** en **die verbond**. Daarom begin hy allereers om na te gaan wat die begrip **doop** in die Nuwe Testament beteken en wat die draagwydte daarvan is. Daarna kom die dooppraktyk in die geskiedenis van die kerk aan die orde (bl. 29). Veral die doopleer en praktyk van H. de Cock, A. Kuyper en die effek wat dit in die Gereformeerde kerke gehad het, word uitvoerig behandel. Veral die geval van prof. K. Schilder uit die jare 1943-1944 word nogal uitvoerig behandel en is as sodanig tog verbasend interessant. Hier in Suid-Afrika, ook vanweë die oorlog van 1939-1945, was dit nie so maklik om ná 1945 nog presies te volg wat alles dáár gebeur het nie. Juis omdat daardie saak gotendeels gehandel het oor die doop met die Heilige Gees en die verbond, sake wat tot die grondbeginsels van die kerk behoort, is hierdie uiteensetting besonder lesenswaardig.

In hierdie verband behandel Lindeboom ook die gedagte van **die volkskerk** (bl. 104) en spreek daaroor nogal insiggewende

kritiek uit hoewel ál sy argumente nie altyd aanvaarbaar geag moet word nie.

Die volgende hoofstuk handel oor die pogings om kerklik eenheid tussen die Hervormde en Gereformeerde kerke in Nederland te bewerkstellig. Hier behandel Lindeboom verskillende besware en beletsels wat, veral van Gereformeerde kant, ten opsigte van so 'n eenheid bestaan. Hier wys hy veral daarop dat verskil van opvatting wat daar ten opsigte van die doop én die betekenis daarvan én van die bekering en wat daarmee saamhang, tog nog aanmerklike probleme skep ook tussen die verskillende soorte Gereformeerde kerke in Nederland.

Besonder interessant is die hoofstuk **Ken uw vijand** (bl. 169). Hier wys Lindeboom daarop hoe die ortodokse kerklike mening in Nederland nogal effektief genuilband, gekortwiek, verwar én gepla word deur die kommunikasiemedia en die vrysinnig-verligtes wat die hef in hande het. In hierdie verband wys hy weer eens op die optrede van Verkuyl, Augustyn, Kuitert en dergelike en hoe die regmatige kritiek op hulle opvattinge gesmoor word.

Lindeboom eindig sy werk met 'n optimistiese uitsig waar hy toon dat daar sowel in die Nederlandse Hervormde as Gereformeerde Kerk tekens is dat daar onder die gewone mense tekens van verset is én tekens is van 'n oplewing van die ware, Bybelse geloof.

Hoewel hierdie twee boeke wat goed geskryf en maklik leesbaar is, hoofsaaklik oor die situasie in Nederland handel, is dit tog goed as ons in Suid-Afrika daar deeglik kennis van sal neem. Wat daar gebeur het, kán by ons ook gebeur as ons nie slapeloos wagstaan by ons kerk nie, as ons nie self ons voortdurend beywer om te leef en te werk volgens opdrag en reël van die Skrif self nie.

— A. D. Pont

G. Melles, **Albertus Pighius en zijn strijd met Calvin over het Liberum Arbitrium**, Uitgewery J. H. Kok N.V., Kampen, 1973. 212 bls., prys in Nederland fl.17.50 = ongeveer R12,00.

Hierdie interessante studie vorm tot in 'n mate 'n aansluiting by werk van die Afrikaner dr. L. Schulze wat in 1968 te Straatsburg gepromoveer het met 'n proefskrif **Calvin's Reply to Pighius** (gepubliseer Potchefstroom 1971). Dit is nogal merkwaardig dat juis in ons tyd Calvyn se opvattinge oor die mens en die vrye wil op dié manier meer na vore gebring word. Die algemene tendens in die teologie vandag is immers om die feit te beklemtoon dat die mens 'n vrye wil het, en inherent, in homself goed en gelyk is aan beeldraer Gods en daarom God nie meer nodig het nie. Die sogenaamde „mondige mens“ van vandag sal seker met die nodige verbasing kennis neem dat in die geskiedenis, wat verwerplik geag word, daar

die moontlikheid was om op grond om Gods Woord tot die gevolg-trekking te kom dat die mens werklik nie so danig „mondig“ ten opsigte van die sonde is nie. Daarom is hierdie studie van Melles, in samehang of sonder die werk van Schulze, juis vandag so lesenswaardig. Daarby kom dat die stryd tussen Pighius en Calvyn één van die kardinale punte in die teologie aanroer, 'n saak waaroor Pelagius en Augustinus, Erasmus en Luther, Remonstrant en Contra-Remonstrant óók gedebatteer het. Tot op sekere hoogte is dit ook dié punt waar die sogenaamde Nuwe Teologie van die Bybelse boodskap afskeid neem.

Melles gee in sy werk allereers 'n aantal biografiese gegewens oor Albertus Pighius 1490-1542 en sy geskrifte en daarna 'n oorsig van die strydskrifte van Pighius en Calvyn.

Daarop volg dan 'n weergawe-opsomming van Pighius se geskrif van 1542: *De Libero Hominis Arbitrio et Divina Gratia* (bl. 17). In hierdie geskrif val Pighius nie alleen Luther aan nie, maar ook Calvyn én Augustinus. Sy hoofargument is telkemale dat Calvyn die Skrif verkéérd uitlê.

In die derde hoofstuk word die inhoud van Calvyn se antwoord in 1543 en 1552 kort saamgevat én weergegee (bl. 54). Daarná gee Melles dan 'n samevatting van dié twee standpunte soos dit teenoor mekaar gestel is (bl. 92). Hier word die botsende standpunte ten opsigte van die kennis van God en onself, die Godsleer, die antropologie; die leer van die sonde; die genadeleer; die fidei regula; die consilium Dei en die voorsienigheid behandel. Deur dit so teenoor mekaar te stel, word die onderskeie standpunte netjies én helder weergegee. Die werk word dan afgesluit met 'n hoofstuk wat die kontrovers evalueer (bl. 194). In sy studie bespreek die skrywer dan ook die Skriftuurlike materiaal wat in hierdie kontrovers na vore kom én gebruik word.

Hierdie werk wat versier word deur uitvoerige verwysings en 'n litteratuurlys (helas sonder 'n register!) is 'n netjiese, goedversorgde werk. Hoewel dit, uit die aard van die saak, in ons land nie 'n baie wye leserskring sal vind nie is dit tog noodsaaklik dat behoorlik met hierdie werk rekening gehou word. Hier word materiaal wat normaalweg nie maklik bekombaar is nie, netjies en sorgvuldig behandel.

— A. D. Pont

Dr. Auke Jelsma, De Blaffende Hond. Aspecten uit het leven van Wynfred Bonifatius. Uitgewery: Boekencentrum, 's-Gravenhage 1973. 216 bls. prys (in Nederland) fl.15.50.

Die Gereformeerde kerkhistorikus, dr. A. Jelsma, gee in hierdie werk aandag aan die persoon en werk van die Engelse sendeling-martelaar Bonifatius wat vanaf 716 en dan weer vanaf 719 sendingwerk onder die Germane gedoen het in die teenswoordige Friesland

en vandaar verder. In 754 word hy te Dokum in Noord-Friesland vermoor én word in 1954 in 'n Nederlandse geskrif beskrywe as „een middelmatig martelaar“.

Jelsma se bedoeling is egter nié om 'n biografie van Bonifatius te gee nie. Bepaalde aspekte van Bonifatius se lewe en werk wat miskien vrugbaar gemaak kan word om die Christendom in Wes-Europa in staat te stel om die huidige golf van ontkerstening, gestimuleer deur die sosialisme, marxisme en neo-marxisme te oorleef én te oorwin, word deur hom behandel. Dit gaan dus nie daarom dat Jelsma wil antoon wat die oplossing is vir die krisis waarin die Christendom in Wes-Europa geraak het deur sy poging om evangelie en marxisme te versoen nie maar dat hy slegs enkele aspekte van Bonifatius se lewe en werk as voorbeeld vir ons tyd na vore wil haal. As sodanig is dit 'n werk wat die aandag vra en in sommige opsigte, die moeite werd is om te lees.

Die aspekte wat behandel word, is dan allereers **Communes en Kerkverniewing** (bl. 25); **Gods volk onderweg** (bl. 41); **God wil dat alle mense behouden worden**, (bl. 61); **Welzijnsoffisier of almoezenier** (bl. 79); **Vazal van Petrus** (bl. 97); **Een blaffende hond** (bl. 115); **Warmtegeleiding** (bl. 149); **Een Zalig uiteinde** (bl. 161); **Evangelien over Bonifatius** (bl. 181); en **Heiligenverering** (bl. 197). In sommige gevalle is die afleidings wat hy maak besonder interessant en opmerklik. In ander gevalle ook weer merkwaardig en toon dit dat dit soms makliker is om die verlede te verstaan en te beoordeel as die hede. Dit gebeur veral as hy so 'n koddige en nogal omstrede figuur as pater Cosmos Desmond somer in dieselfde asem met Bonifatius noem!

Alles bymekaar geneem, is dit wél 'n boek wat met vrug gelees kan word mits die kritiese sin opgeskerp bly.

— A. D. Pont

R. Groscurth, **Wandernde Horizonte auf dem weg zu kirchlicher Einheit**. Uitgewery (red): Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main 1974. 190 bl, prys DM 14.

In hierdie werk, wat versier word met 'n voorwoord van D. Hans Thimmie, word 'n agttal opstelle van soveel medewerkers opgeneem. Hier word in hoofsaak, gesien ook die medewerkers soos dr. Lukas Visscher, prof. dr. Nils Ehrenström, prof. dr. E. Käsemann, vanuit die gedagtewêreld van die Wêreldraad van Kerke (W.R.K.) oor die aangeleentheid van kerklike eenheid en eenwording gehandel. Die opstelle was aanvanklik referate wat by 'n vergadering van die W.R.K.-kommissie vir geloof en Kerkorde (Faith and Order) in September 1973 in Salamanca in Spanje gehou is. Dit is nogal opmerklik dat hierdie afdeling van die W.R.K. nog funksioneer aangesien die hele denke en optrede van die W.R.K. veel meer

beheers word deur die lighartige kreet: dogma divides, service vintes. Hier word egter getrag om inhoud te gee, teologie én andersins, aan die eenheid waarna die W.R.K. so naarstigtelik soek en dan veral sigbare eenheid. Dié sigbare eenheid moet rondom die nagmaalstafel sy middelpunt en vandaar weer vérder deurwerk. Dit moet dus gaan om organiese eenheid en nie net organisatoriese eenheid nie. Onmiddellik val dit egter op dat hier níé rekening gehou word met die gedagte van Augustinus én Calvyn dat die salnament sigbare woord is, níé én dat die eenheid om die nagmaalstafel alleen dan eenheid kan wees as daar werklike eensgesindheid-in-die-geloof is oor die Skriftuurlike inhoud, betekenis én prediking van die nagmaal. Dit is immers noodsaaklik om te onthou dat die evangelie, die woordverkondiging vóóraf gaan aan die nagmaalsviering én belangriker is as die salnament. Noordmans se sobere waardering van die salnament moet nie te gou in hierdie gesprek vergéét word nie.

Inmiddels blyk wel uit die referate dat die W.R.K. en sy lidkerke nie juis danig vorder met sy diskussies oor die eenheid nie. Buitendien bestaan daar in die W.R.K. nie veel belangstelling daarvoor nie. Al die aandag word immers gewy aan sulke populêre projekte soos die **Programme to Combat Racism** waar die W.R.K. skouer aan skouer met die marxiste en neo-marxiste kan veg om die bestaande Christendom in Suidelike Afrika uit te wis met Russies- en Rooi Sjinees-vervaardigde wapentuig.

Dit bly dan ook interessant om vas te stel dat in hierdie referate daar maar 'n skaarse verwysing is na die Skriftuurlike basis waarop die eenheid gebou moet word. Aangeleenthede soos die maatskappykritiek, die deelname aan die herskepping van die strukture, die noodsaaklikheid om solidariteit met marxistiese en neo-marxistiese rewolusionêres te betoon, word heelwat belangriker geag vir die eenheid van die kerk as Skriftuurlike eise en gegewens. Interessant is dan ook die stelling (S. 91) dat die eenheid van die kerk 'n sterker groeikrag het as teologiese eensgesindheid. Die organisatoriese eenheid as sodanig kan dan ook op die smalste moontlike basis verwerklik word om daarna ruimte te laat vir die grootste moontlike verskeidenheid van menings. Die waarheid is dus betreklik ten opsigte van die organisasie. Heelwat aandag word ook gegee aan die vraag of die kerklike eenheid primêr op die breë, internasionale vlak bewerkstellig moet word óf op die vlak van die gemeente. Die keuse skyn te wees om éérs op die breë vlak die eenheid te bewerkstellig en dit vandaar na die lokale vlak te laat deurwerk.

Ons ervaring met die Kerkvereniging van 1885 skep die indruk dat dit ongeveer die sekerste manier is om organisatoriese 'n nuwe meervoudigheid van kerke te skep.

Die werk word afgesluit met die gesamentlike verklaring van die Salamanca-konferensie (S. 759) waarin getrag word om aan te dui hoe die W.R.K. sy doel van sigbare, organiese-organisatoriese

kerkvereniging in hierdie tyd moet nastreef. Interessant is die berekening van die marxisties-bepaalde vraag of Christene in ryk en arm lande wél met mekaar verenig kan wees! 'n Saak wat ook nogal opvallend is, is dat die kerk self hier as sakrament en teken van die Koninkryk aangedui word en daarom is sy éénheid so belangrik.

Die één kerk waarna die W.R.W. streef, word as volg omskrywe: Die één kerk is die konsiliêre gemeenskap van gemeentes wat op hulle beurt weer werklik verenig is. In hierdie konsiliêre gemeenskap het elke gemeente, saam met die ander, volle katoliesiteit, hulle bely dieselfde apostoliese geloof en erken van daaruit die ander as lede van dieselfde kerk van Christus wat deur dieselfde Gees gelei word. Daarby kom dan ook nog die aanvaarding van 'n gemeenskaplike opdrag in die wêreld. Die konsilie moet dan uitdrukking word van die eenheid van die gemeentes en die konsilie dus op die gemeenskaplike aanvaarding, in alle gemeentes, van dieselfde gemeenskaplike doop en nagmaal. Hoe in die konsiliêre kerk 'n geloofsbelydenis sal funksioneer en of daar so iets sal kan wees, is skynbaar nog nie uitgemaak nie. Die belangrike aangeleentheid skyn te wees dat die verenigde kerk konsiliêr opgevorder kan word om diens te lewer wat dan hoofsaaklik op die maatskaplike vlak sal lê.

Hoewel dit nodig is om hierdie geskryf krities te lees, is dit wel belangrik om kennis te neem van hierdie werk. Voortdurend moet in gedagte gehou word dat ál die teologiese diskussies oor die eenheid van die kerk, so wil dit voorkom, daarop gemik is om die W.R.K. 'n organisatories makliker hanteerbare werktuig te gee om die doelwitte van die marxisme en neo-marxisme na te jaag.

— A. D. Pont

G. Gassmann et. al. (red.): **Um Amt und Herrenmahl**. Uitgewery: Otto Lembeck, Frankfurt am Main. 1974. S. 174. Prys DM16,-.

Hierdie boek wat deur 'n viertal redakteure versorg is te wete Gassmann, M. Lienhard, H. Meyer en H. V. Hertrich bevat verskillende stukke rondom amp en nagmaal soos dit van amptelike roomse en protestantse kant gepubliseer is. Die boek word dan ook, in samewerking met verlag Josef Knecht, uitgegee as Bd. I in die reeks: Oekumenische Dokumentation.

Die belangrike verskille én ooreenkomste rondom die nagmaal-sakrament én die amp, soos dit in die roomse en protestantse kerk bestaan, word deur hierdie publikasie na vore gebring.

Elke gepubliseerde stuk word voorsien van 'n kort inleiding bo en behalwe die voorafgaande inleiding. 'n Volledige register aan die einde maak hierdie werk besonder bruikbaar.

Dit is 'n nuttige en noodsaaklike publikasie.

— A. D. Pont

A. J. Rasker, **De Nederlandse Hervormde Kerk van 1795. Haar geschiedenis en theologie in de negentiende en twintigste eeuw.** Uitgewer J. H. Kok, Kampen, 1974. 375 bls. + 78 bls. Litteratuur-opgawe, aantekeninge en registers. Prys nie aangekondig nie.

Prof. dr. A. J. Rasker was van 1954-1974 kerklike hoogelaar aan die Universiteit van Leiden waar hy onder andere die vakgebied van die geskiedenis van die Nederlandse Hervormde Kerk moes doseer. Hierdie werk is grotendeels 'n vrug van sy doseerwerk aan daardie universiteit.

Allereers kan die opmerking gemaak word dat hierdie boek uiteraard besonder welkom is omdat daar vandag nie 'n goeie oorsigtelike geskiedenis van die Nederlandse Hervormde Kerk, veral met betrekking tot die 19de eeu bestaan nie. Die ou werk van J. Reitsma en J. Lindeboom, **Geskiedenis van de Hervorming en die Hervormde Kerk der Nederlanden**, Den Haag 1949° is alweer vir etlike jare uit druk en moeilik verkrygbaar. Die slapbandboekie van A. G. Weiler e.a., **Geschiedenis van de Kerk in Nederland**, Utrecht-Antwerpen 1962 was nie werklik bevredigend nie. Th. L. Haitjema se geskiedenis van die Nederlandse Hervormde Kerk in die laaste eeu van 1964, geskryf op sy eiesoortige, kriptiese manier het tog nie daarin geslaag om werklik die leemte te vul nie. Verskillende, meer dogmen-histories gerigte werke, soos dié van Haitjema, Fiolet e.a. het gevra vir 'n samevatting in 'n méér historiese bepaalde oorsig. Met hierdie uitgebreide werk trag Rasker om die bestaande leemte te vul en is sy geskiedenis ook wyer as suiwer net die geskiedenis van die Hervormde Kerk omdat die tog ook nie in 'n lugleegte geleef en gewerk het nie. Na 'n inleidende hoofstuk, begin Rasker sy geskiedskrywing by die Battaafse Republiek en die gees van verligting wat in daardie Franse dae geheers het. Kort, magtig maar ook duidelik word die verskillende mylpale na vore gebring. Die kerkorde van 1816, die teologie van die verligting, die nuwe psalm- en gesangberyming en die opkoms van die verset téén die gees van die eeu.

'n Aparte hoofstuk word gewy aan die Groninger teologie van prof. P. Hofstede de Groot wat so 'n groot bydrae gelewer het tot die ontkerstening van die noordelike provinsies van Nederland. Die Afskeiding van 1834 word objektief en tog nie sonder begrip behandel nie, terwyl aan die Réveil genoegsame aandag gegee word. Soos te verwagte word voldoende plek afgestaan aan die grootste Nederlandse teoloog van die 19de eeu, die in sy eie tyd so miskende, H. F. Kohlbrügge.

Besondere insiggewend is ook die hoofstukke oor die Moderne Teologie van Opzoomer en Scholten, die Etiese teologie en Chantepie de La Saussaye, en J. H. Gunning. Vandaar word dan oorgegaan na die periode van die Doleansie waar die groot figure van A. Kuyper, H. Bavinck na vore gehaal word. Daarna volg die beskrywing van

die leiers en teologie van die latere Modernen, die latere Etici en dan kom die Konfessionele beweging en die Gereformeerde Bond ook aan die beurt. Dáármee word die deel van die Nederlandse kerkgeskiedenis wat vir ons in Suid-Afrika nog van belang is, afgesluit. Immers dit was maar ongeveer tot 1917, om nou maar 'n datum te noem, dat ons alhier so sterk afhanklik was van Nederland vir die aanvulling van die predikante geleedere. Met die stigting van ons Teologiese Fakulteit het daardie afhanklikheid sterk begin verminder hoewel die personeel van die ou Fakulteit nog grotendeels uit Nederland betrek is of teologies daar gevorm is. Met die aanstelling van prof. H. P. Wolmarans is die eerste dosent aangewys wat slegs vir sy doktorsale studie in Nederland was maar sy B.D. studie binne die kring van die eie kerk en teologie voltooi het.

Hoewel die „tweede deel“ van Rasker se werk wat die geskiedenis behandel vanaf 1939-1940 tot vandag, (bl. 276 vg) minder belang vir ons het, is dit tog 'n interessante oorsig. Opvallend is egter dat die gebeure in die sogenaamde ekumeniese beweging na 1966, wanneer die marxistiese visie geleidelik die oorhand begin kry óók in die „teologie“ van die Wêreldraad van Kerke, kritiekloos beskrywe word. Ook dit is tekenend van die tyd waarin ons lewe. Tog opmerklik dat die Nederlandse Hervormde Kerk, wat so sterk gestaan het téén die Nasionaal-sosialisme, hoof saaklik ook vanweë die manmoedige houding van K. H. E. Gravemeyer, byna verkrummel het vanweë die rysmiertaktiek van sosialisme, marxisme en neo-marxisme. Vandaar seker dat manne soos van Niftrek ,van Ruler en derglike as bekommerde teoloë oorlede is.

Die geheel van hierdie werk moet gunstig beoordeel word en dit kan gestel word dat hierdie werk, juis vanweë die sorgvuldige en netjies oorsig wat gegee word van die 19e eeu, onontbeerlik is vir die Afrikaner-kerkhistorikus. Ons eie kerkgeskiedenis van die vorige eeu word sterk bepaal deur Nederlanders wat vanuit die Nederlandse teologiese situase in ons geskiedenis ingestap het. Die opmerklike is en bly egter dat manne soos Van der Hoff, Van Warmelo, Goddefroy, Van Belkum en Brandt, ánders as baie Nederlanders ná hulle, nie as kerklik-teologiese betersweters hierheen gekom het. Die roem van hierdie manne lê dáárin dat hulle bereid was om hier **dienswerk** te lewer en daardie diens wat hulle gelewer het, was in méér as een geval van blywende waarde vir ons kerk en volk.

Miskien moet dit as 'n opvallende „tekort“ in Rasker se werk aangedui word dat met géén woord melding gemaak word van die werk van die Nederlandse Hervormde Kerk in sy vroeëre kolonies en hier in Suid-Afrika nie. Dit is miskien verstaanbaar in dié sin dat in Nederland daar skynbaar skuldgevoelens bestaan oor die „koloniale verlede“ enersyds en andersyds dat onder die druk van allerlei vorme van linkse propaganda die eerstydse verbondenheid met Suid-Afrika maar liever stilwylgend verbygegaan word. Die dialoog

met die marxis word verkies bó die gesprek met die teologies-
verwante Afrikaanse kerke. Dit is somer óók tiperend van die gees
van die hedendaagse „ekumene“.

Graag wil ek hierdie werk aanbeveel by die leserskring van die
H.T.S. Dit gee in 'n bondige oorsig baie materiaal wat noodsaaklike
vóórstudie is vir die kennis van die verlede van ons eie, Afrikaanse
kerke.

— A. D. Pont

Ds. M. J. Booyens, **Ek glo in God**. Uitgegee deur N.G. Kerkboek-
handel, Pretoria, 1974.

Hierdie werkie bevat 'n behandeling van wat die Christen bely
volgens die Twaalf Artikels. Dit beslaan 72 bladsye, en het oor-
spronklik verskyn in die Gereformeerde Vroueblad, Junie 1971 tot
Februarie 1974.

Die skrywer, Gereformeerde predikant in Pretoria, merk in 'n
nota op dat hy sterk gesteun het op 'n werkie van A. A. van Ruler.

Geen bekende Neo-Calvinistiese klanke oor algemene genade
en algemene openbaring kom voor nie. Die heiligheid van die kerk
word te min in die werk van Christus gefundeer en te veel in die
heiligheid van elke kerklid. Aan die volkskerk word 'n sydelingse
klap uitgedeel.

Die werkie van ds. Booyens bevat nietemin voortreflike onder-
rig en uitleg vir die hedendaagse mens. Die skrywer se uitleg van
die Apostolicum is weldeurdag en Bybelsgefundeerd. Die waarde
van die werk word verder verhoog deurdat die skrywer kort,
kernagtige en eenvoudige sinne gebruik om skerp gedagtes na vore
te bring. Hy slaag daarin om die ou waarheid suiwer, en tog nuut
en vars te sê. Hy praat verstaanbaar vir die mens van vandag deurdat
hy nie verval in die gebruik van ou, geëikte, niksseggende en leë
sinne en woorde nie.

Ek beveel die lees daarvan deur lidmate van die kerk sterk aan.

— D. J. C. van Wyk